

Het groene en het dorre hout – ten geleide

Haar tweet in maart 2020 baarde veel opzien: “Het dorre hout wordt gekapt, misschien een paar maanden eerder dan zonder virus. Moet iedereen die nog in de bloei van zijn leven zit daar alles voor opofferen?” Afzender was Marianne Zwagerman, onder meer columniste voor *de Telegraaf*. Behalve verontwaardiging – vooral in de met ‘het dorre hout’ aangeduide bevolkingsgroep – oogstte ze ook waardering en haar bijdrage werd zelfs de start genoemd voor een zinnig debat over ‘nuttig leven’. Aan de beantwoording van de vraag waar die uitdrukking: ‘het dorre hout’ toch vandaan kwam, moest in dagblad *Trouw* zelfs een ingezonden-briefschrijver te pas komen: uit het lijdensverhaal van Jezus in de weergave van Lukas (23: 31), in een uitspraak van Jezus op weg naar Golgotha tegenover de weeklagende ‘dochteren van Jeruzalem’: “Indien zij dit doen aan het groene hout, wat zal aan het dorre geschieden?” (SV)

Op zondagmorgen 27 maart 1938, de vijfde zondag van de Lijdenstijd, preekte dr. K.H. Miskotte in de Nieuwe Kerk van Haarlem over ‘het groene en het dorre hout’. Miskotte zelf vatte in zijn dagboek (VW 5C, 110) de inhoud van de preek als volgt samen: “Van Jodenhaat tot Godshaat, de aversie tegen het droge bos – de heiden is gezond en groent. Maar Jezus acht zichzelf ‘het’ groene hout – het Eden, en de boom des levens.” Toen de preek eind 1938 werd gepubliceerd, schreef recensent Roel Houwink in het *Utrechts Nieuwsblad*: “Werd ooit dieper de wortel van het antisemitisme blootgelegd dan in een predicatie als die over ‘het groene en dorre hout’?” (a.w., 432v.) De preek werd door enkele volgers van Miskotte, onder wie diens ‘secretaris’ Henri Veen uitgeschreven, door Miskotte zelf geredigeerd en opgenomen in de bundel *De Vreemde Vrijspraak*. Het boek was bedoeld als geschenk aan de gemeente van Haarlem, waarvan hij in september afscheid had genomen. Het verscheen vlak na de *Kristallnacht* in nazi-Duitsland. De actualiteit was dus niet mis te verstaan. Het is een van de eerste teksten van zijn hand waarin Miskotte nadrukkelijk ingaat op het actuele antisemitisme. Eerdere teksten, zoals zijn proefschrift uit 1932 en het baanbrekende artikel ‘Het Jodendom als vraag aan de kerk’ (*Eltheto*, maart 1934), zijn meer theologisch beschouwend en geesteswetenschappelijk getint. Deze preek zet in met het ordinaire antisemitisme als maatschappelijk verschijnsel. En daarbij ontziet Miskotte zijn medechristenen en zichzelf niet (“Wat ergert ons aan de Jood?”), zoals hij dat in latere teksten als *Edda en Thora* (1939) evenmin zal doen. Op het maatschappelijke antisemitisme zal hij na de oorlog, bijvoorbeeld in zijn bevrijdingspreek *Gods vijanden vergaan* (mei 1945) en in zijn *Wending*-artikel ‘Portret van de antisemiet’ (1949), indringend voortborduren. In deze preek, in de weergave van december 1938, is er van mogelijke begripsverwarring of meerduidigheid geen sprake. Na de klaroenstoten van de eerste alinea’s, die lijken op de aanhef van een vlammend pamflet, weet hij kunstig een brug te slaan van zijn politieke verontwaardiging naar een interpretatie van de evangelietekst. Daarmee komt de opwinding niet in rustiger vaarwater, maar vindt een bedding in theologische dwarsverbindingen tussen de Boom des Levens en het Kruis van Golgotha. Dit is een van de meest uitgesproken politieke, maar ook een van de meest grondige theologische preken van Miskotte.

Herkennen we de tekst nu nog als preek? Misschien wel niet meer, want Miskotte bewerkte zijn preken voor druk tot meer essayistische teksten, maar ook van zijn ‘gewone’ preken kan men zich meer dan een halve eeuw later nauwelijks meer voorstellen dat hoorders er meer dan enkele zinnen van onthielden. Maar het is wel een tekst om ademloos te lezen. Enfin: oordeelt u zelf als u de tekst voor het eerst leest of opnieuw tot u laat doordringen.

We namen de tekst, inclusief de annotaties, over uit deel 13 van het *Verzameld Werk*. Kampen: uitgeverij Kok 2008, 199-212. (Willem van der Meiden)